

УДК 340.1

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2026-1-19-24-33><https://orcid.org/0000-0002-2475-0370>**Котюк І. І.,**

доктор юридичних наук, професор

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-6667-9034>**Мусяєнко А. В.,**

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільного та кримінального права,

ННІУТПН НТУ

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5244-3573>**Середа Ю. М.,**

доцент кафедри адміністративного

та фінансового права,

Національного університету біоресурсів

та природокористування України,

кандидат юридичних наук,

доцент, адвокат

м. Київ, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ НЕДОЛІКИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ФАКТОР ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ НА ПРАКТИКУ ПРАВОВІДНОСИН

*«Ex injuria jus non oritur» – протиправні дії прав не породжують
(Принцип Римського права)*

Анотація. У статті на прикладі трагічної стрілянини на Черкащині ілюструється як хибне національне тлумачення засади верховенства права деструктивно впливає на тлумачення норм кримінально-процесуального законодавства яким регламентовано сучасний порядок відкриття кримінального провадження і початку розслідування та можливі наслідки цього впливу на практику правовідносин. А оскільки ці недоліки суперечать засаді правової визначеності, то авторами внесені пропозиції, спрямовані на вдосконалення як процесуальної регламентації цих питань так і відповідної практики.

Зокрема, автори обґрунтовують, що: 1) інститут відкриття кримінального провадження є реалізацією принципу публічності в діяльності уповноважених органів і, з одного боку, слугує захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а з іншого – є однією з істотних гарантій недоторканності особи, та способом забезпечення інших прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб; 2) фактично відкриття кримінального провадження є окремою стадією кримінального процесу, а визначений законом його порядок згідно з яким воно повинне відбуватись лише за наявності передбачених законом приводів і підстав є умовою дотримання принципу законності та засади верховенства права у цій стадії; 3) стадії відкриття кримінального провадження та початку розслідування істотно відрізняються не тільки завданнями, які розв'язуються на кожному з них, а й тим, що відкриття

кримінального провадження відбувається в рамках адміністративно-правових, а розслідування – в рамках кримінально-процесуальних правовідносин; 4) недоліком чинного КПК є й те, що у ньому приводи і підстави для відкриття кримінального провадження і початку розслідування ототожнюються, хоча фактично – приводи це наявність фактичних даних та визначених законом їхніх джерел, які дають підстави для висновку про можливість вчинення кримінального правопорушення, а тому вони потребують їх перевірки та уточнення, а підставами для початку розслідування є наявність достатніх даних, під якими є і фактичні дані, і їхні джерела, про вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Ключові слова: право, верховенство права, права і обов'язки, відкриття кримінального провадження, початок розслідування, юридичні факти, процесуальні акти, дослідча перевірка.

KOTYUK I., MUSIENKO A., SEREDA Y. METHODOLOGICAL DEFICIENCIES OF CURRENT LEGISLATION AS A FACTOR OF DESTRUCTIVE INFLUENCE ON THE PRACTICE OF LEGAL RELATIONS

Abstract. *The article uses the example of a tragic shooting in the Cherkasy region to illustrate how a false national interpretation of the principle of the rule of law has a destructive effect on the interpretation of the norms of criminal procedural legislation that regulate the modern procedure for opening criminal proceedings and starting an investigation, and the possible consequences of this influence.*

And since these shortcomings contradict the principle of legal certainty, and in practice legal relations can be used contrary to the principle of the rule of law, the authors made proposals aimed at improving the procedural regulation of these issues and relevant practice.

In particular, the author has proven that: 1) the institution of opening criminal proceedings is the implementation of the principle of publicity in the activities of authorized bodies and, on the one hand, serves to protect individuals, society, and the state from criminal offenses, and, on the other hand, is one of the essential guarantees of the inviolability of the person, proclaimed by the Constitution, and a means of ensuring the rights, freedoms, and legitimate interests of individuals and legal entities; 2) the initiation of criminal proceedings is a separate stage of the criminal process, and its procedure, as defined by law in accordance with the grounds provided for by law, is a condition for compliance with the principle of legality and the rule of law at this stage; 3) the stages of opening criminal proceedings and initiating an investigation differ significantly in terms of the tasks to be performed at each stage and in that criminal proceedings opened within the framework of administrative and legal relations, while investigations are conducted within the framework of criminal procedural legal relations; 4) the grounds for opening criminal proceedings are the existence of factual data and their sources specified by law, which give reason to conclude that a criminal offense may have been committed, and therefore they require analytical and practical processing for verification and clarification; 5) the grounds for initiating an investigation are the existence of sufficient data, which means both factual data and their sources, and regard the commission of a specific criminal offense; 6) in order to improve the legal regulation of these legal relations, in Article 25 of the CPC, the phrase «signs of a criminal offense» and in Article 214 of the CPC, the phrase/expression «circumstances that may indicate the commission of a criminal offense» should be replaced with the phrase «signs of a specific criminal offense», which would make it possible at the beginning of the investigation to determine the legal classification of the offense committed, its jurisdiction, and the choice of the appropriate investigation methodology.

Keywords: law, rule of law, rights and obligations, opening of criminal proceedings, beginning of investigation, legal facts, procedural acts, investigative check.

Постановка проблеми. Як відомо, соціальне призначення та основна функція законодавства полягає у тому, що воно є нормативним і загальнообов'язковим засобом регулювання суспільних відносин, який реалізується шляхом визначення їхніх об'єктів, суб'єктів, прав і обов'язків кожного з них та порядку їх реалізації, юридичних фактів, що зумовлюють виникнення, зміну чи припинення правовідносин та наслідків порушення цих прав і обов'язків. Все це й зумовлює методологічне значення принципу юридичної визначеності який означає насамперед вимогу чіткості підстав, мети, завдань і змісту нормативних приписів, які давали б можливість кожному учаснику правовідносин передбачати юридичні наслідки своєї поведінки. А прикладом ігнорування цього принципу й стала стрілянина на Черкащині, яка була наскільки жорстокою, то на стільки ж і безглуздою, хоча її учасники діяли свідомо і ніби-то в рамках як Конституції, так і галузевого законодавства України. Зокрема особливістю цих правовідносин було те, що громадянин України С. Русінов у своїй поведінці керувався наданими йому конституційними правами, а представники поліції – вимогами КПК.

Метою статті є привернення уваги до необхідності уточнення змісту засади верховенства права та внесення відповідних корективів як в конституційне, так і галузеве законодавство з метою координації його норм з істинним змістом цієї засади і, таким чином, вдосконалення відповідної практики правовідносин.

Конституційно-правовий аспект проблеми:

Те, що згідно з Конституцією «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст. 3), знає кожен. Відомим є й те, що «кожна людина має невід'ємне право на життя; ніхто не може бути свавільно позбавлений життя; обов'язок держави – захищати життя людини; кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27); кожен має право на повагу до його гідності (ст. 28), на свободу і особисту недоторканність, а тому ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ст. 29). Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду (ст. 30). Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ст. 55). Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду; ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину; обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ст. 62), а тому недоведена винуватість особи прирівнюється до доведеної її невинуватості. Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68).

Важливим є й те, що «права і свободи людини, закріплені Конституцією України, не є вичерпними» (ст. 22) оскільки їхніми джерелами є будь-які загальновизнані види соціальних норм, а також правовідносини, учасниками яких вони є.

А перелічені тут окремі з цих прав як для того, щоб нагадати про те, що вони закріплені у Конституції України, а відтак їх мав кожен з учасників подій, що сталися на Черкащині, так і для того, щоб ще раз підкреслити, що коли йдеться про верховенство права, то мається на увазі не верховенство Конституції, як це визначено у її ст. 8, а про верховенство саме цих і всіх інших прав людини, незалежно від того у яких загальновизнаних видах соціальних норм вони передбачені. Але проблема істинного розуміння змісту засади верховенства права ускладнюється

тим, що не тільки народні депутати, а й Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 2.04.2004 р. дійшов висновку, що «верховенство права – це панування права в суспільстві; верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема, у закони, які за змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із принципів верховенства права є те, що право не обмежується законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори – норми моралі, традиції, звичаї тощо, легітимізовані суспільством і зумовлені історично досягнутим його культурним рівнем» [1].

А якщо і народні депутати, і судді КСУ правом вважають «законодавство» та «інші соціальні регулятори», то, виявляється, що потрібно пояснити їм, що хибне ототожнення верховенства права з верховенством «соціальних регуляторів», як про це вони дійшли висновку, є помилкою, яка може бути вибачена лише школярам.

Крім того, їм потрібно нагадати й те, що «право» в вигляді правил, які є змістом ухвалених органами влади так званих «правових актів», панувало завжди, але ніколи не панувала людина, а ідея верховенства права орієнтує на те, що в суспільстві повинна панувати не «правові акти», а людина, її права, свободи і законні інтереси. І не може бути інакше оскільки це впливає з доктрини людиноцентристського світогляду, згідно з яким в центрі соціальної дійсності має бути не держава, не чиновницький апарат, який її уособлює, і не встановлені ним правила, а саме «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека», які є «найвищою соціальною цінністю», що урочисто проголошено й у ст. 3 Конституції України.

Й здавалося б, що це є очевидним. Але оскільки політичні відносини без лукавства не обходяться, то тут принципово важливим є те, що визнання верховенства права у його істинному розумінні зумовлює необхідність визнання й того, що тепер традиційне його розуміння як правил встановлених державою, своїм верховенством повинне поступитися верховенству прав людини. А це для тих, хто уособлює собою державу, діє від її імені та встановлює ці правила, є вкрай не вигідним, оскільки внаслідок цього вони втрачають свої як офіційні, так і неофіційні можливості для зловживань, з використанням при цьому ними ж вибудованої «правової системи» як відповідного засобу. Адже саме завдяки цій системі в Україні на сьогодні склалося так, що одні «рівноправні» українці «прихватизували» всю народну власність, придбали у Франції, Англії та Арабських еміратах розкішні вілли і успішно вивезли туди «наколядовані» тут золоті злитки, а інші – не мають можливості оплатити комунальні платежі?

Прикрим є й те, що наявний стан національної правосвідомості обґрунтовується ще й лукавим аргументом щодо того, що Україна ніби-то сповідує «європейські цінності», а тому й її правова система відповідає принципам європейського права.

Водночас очевидним є й те, що якби Україна притримувалась цих принципів, то вона не могла б оминати того, що у звіті Венеційської комісії [2] на підставі аналізу правових систем європейських держав констатовано, що вимогами, які впливають із змісту засади верховенства права, які, водночас, є і засобами її забезпечення, є не тільки безальтернативне верховенство прав людини, які є «основою правової системи країни», а й верховенство Конституції та забезпечення принципу законності, включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом ухвалення законів, не декларативне, а реальне гарантування принципу поділу влади, обмеження дискреційних повноважень державних органів і посадових осіб та заборона довільності у прийнятті ними рішень, рівноправність та рівність усіх перед законом, юридичну визначеність, забезпечення принципу довіри (юридичної певності) до державних органів та посадових осіб, принцип пропорційності поставленої мети та засобів її досягнення, доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти та забезпечення реальної інституційної та функціональної незалежності суду та суддів, що, в свою чергу передбачає необхідність наявності відповідної системи гарантій

кожного із цих принципів. А оскільки втілення в життя цих вимог передбачає докорінну зміну системи принципів насамперед публічних правовідносин, то тому й тлумачення верховенства права тут і Конституційним Судом, і Верховною Радою, і правознавцями, які обслуговують державний апарат, залишається позитивістським згідно з яким «правом» є «правові акти». А так як правила, які є змістом цих актів, ухвалені від імені держави, то цим забезпечується і їхня обов'язковість, яка у разі їх порушення підкріплена можливістю застосування примусу, і їхнє верховенство, і стабільність «закулісних» можливостей тих, хто ці правила у своїх інтересах встановив і постійно «вдосконалює». І саме тому й Конституційний Суд пропагує не панування людини та її прав, а «панування» саме цього «права».

Що ж до правоохоронців, то вони у своїй діяльності також мали б керуватися насамперед ст. 19 Конституції згідно з якою «органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». І якби вони діяли саме так, то розуміли б що «права» ігнорувати та порушувати права людей, і, зокрема, безпідставно відкривати проти них кримінальні провадження та проводити розслідування й під його виглядом свавільно вриватися у їхні помешкання, брутально затримувати їх та знущатися над ними, а тим паче – вбивати їх, як і офіційно санкціонувати ці дії, ще нікому жодним законом не надано.

Більше того, вони пам'ятали б і те, що згідно з ст. 60 Конституції «ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази, а їх віддання і виконання є злочинами». Що ж до їхнього ставлення до людей, незалежно у якому процесуальному статусі на конкретний момент вони перебувають, то вони не повинні забувати і того, що навіть за найтяжчі злочини законодавством України смертна кара не передбачена, а тому й при затриманні підозрюваного, вони чи то з переляку, чи то з почуття помсти, мали б як професіонали не вбивати його, а нейтралізувати і «віддати в руки правосуддя». А поки що вони формують в людей уявлення лише про те, що їх багато, і озброєні вони добре, а тому із сутички з ними навіть тоді, коли вони самі її спровокували, живим не вийде ніхто. А якщо так, то хто буде вважати їх правоохоронцями, а тим паче – довіряти їм.

От з урахуванням перелічених конституційних настанов й постає риторичне питання, то чи мав проголошені у Конституції України права її громадянин і захисник Сергій Русінов? І відповідь тут однозначна – мав! А якщо так, то чи мав він, зокрема, право не визнавати обвинувачення його у вбивстві, яке не було доведене судом, як цього вимагає Конституція, а базувалось лише на нічим не обґрунтованих припущеннях поліцейських? Мав! А чи мав він право рятуватися від фактично безпідставного, а тому й свавільного проникнення до його житла серед лютої зими озброєних трьох майорів і двох старших лейтенантів поліції, шляхом втечі? Мав! А чи мав він право в стані необхідної оборони в ході переслідування його цими озброєними людьми, поведінка яких швидше була схожою на поведінку гангстерів, а не поліцейських, дії яких у кожному випадку визначені законом, захищатися від них наявними у нього засобами. Мав! А якщо врахувати, що й ініціатором всіх тих подій був не С. Русінов, а вони, то трагедія українського народу саме у тому, що в Україні таке може трапитись з кожним і в будь-який час. От тому С. Русінов сказав, що живим він їм не здасться.

Кримінально-процесуальний аспект проблеми

Але складність тієї резонансної ситуації ще й у тому, що й правоохоронці також діяли нібито «згідно з законом». Адже якщо і Верховна Рада, і Конституційний Суд принцип «верховенства права», тлумачать, як верховенство правових актів, то й вони вважають, що діють згідно з цим принципом. Більше того, слід визнати й той прикрий факт, що правосвідомість національних «правоохоронців», які у цій ситуації всі вимоги норм Конституції просто проігнорували, сформована так, що для них фактично основним законом є не вона, а Кримінальний процесуальний кодекс (КПК), який згідно з сучасними офіційними уявленнями є й втіленням

«кримінального процесуального права». От саме верховенство цього «права» та прав місцевої мафії, складовою якої є й вони самі, вони і забезпечували, і охороняли. А те, що цей кодекс названий «кримінальним», тобто – злочинним, то це тема окремої розмови, водночас, «як ви його назвете, так він і попливе».

Та й як могло бути інакше, якщо і згідно з вимогами ст. 25 КПК і прокурор, і слідчий «зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про його вчинення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події цього правопорушення та особи, яка його вчинила». Більше того, і згідно з ст. 214 КПК «слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і розпочати розслідування». Тобто, якщо у КПК двічі повторюються одній й ті ж вимоги, а відповідну заяву правоохоронці отримали, то й діяли вони згідно з цими вимогами. Що ж до того, чи не підштовхують їх ці вимоги не тільки ігнорувати засаду верховенства права та презумпцію невинуватості особи, то їм про це думати ніколи, оскільки у них ситуація склалася така, що тепер у провадженні кожного слідчого одночасно перебувають сотні (!) справ. А якщо так, то чи може він фактично належним чином розібратися з ними?

Водночас, як виявляється, й вказані вимоги КПК не такі вже прості та однозначні і, насамперед, тому, що в ході розслідування використовуються засоби, які зумовлюють істотне обмеження прав і свобод людини. А якщо так, то чи відповідає чинний порядок його початку методологічним настановам щодо виникнення цих правовідносин, згідно з якими для застосування цих засобів уповноважені особи повинні мати належні фактичні (матеріально-правові) і процесуальні підстави?

Та й згідно з ч. 2 ст. 36 і ч. 2 ст. 40 КПК прокурор і слідчий уповноважені «починати досудове розслідування за наявності підстав, визначених цим Кодексом». А згідно з ч. 6 ст. 214 КПК слідчий, поряд з іншими відомостями, визначеними ч. 5 цієї статті, повинен «у письмовій формі повідомити прокурора про підставу для початку досудового розслідування». Водночас про те, що являють собою ці підстави у КПК навіть не згадується, і лише шляхом тлумачення його норм можна на власний розсуд дійти висновку, що згідно з його ст. 25 ними є або «безпосереднє виявлення прокурором чи слідчим ознак кримінального правопорушення», або «надходження заяви (повідомлення) про його вчинення», а згідно з його ст. 214 ними є або «надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення», або «самостійне виявлення ними з будь-яких джерел обставин, що можуть свідчити про його вчинення».

Але якщо врахувати, що ні жодна з цих умов, ні всі вони разом узяті у кожному випадку достатнім обґрунтуванням того, що правопорушення, про яке йдеться у наявній про нього інформації, вчинене фактично, не є, то це означає, що вони орієнтують лише на необхідність їх перевірки та уточнення, позитивні результати якої й могли б бути підставою для початку розслідування. Водночас, ні про таку перевірку, ні про відкриття провадження у КПК навіть не згадується також.

Все це й свідчить про те, що чинна регламентація початку розслідування методологічним настановам, щодо виникнення цих правовідносин не відповідає, оскільки вони орієнтують на те, що матеріально-правовими підставами їх виникнення, зміни і припинення є юридичні факти, тобто обставини, що виникли у житті конкретних суб'єктів, з настанням яких правові норми пов'язують настання відповідних юридичних наслідків. А настання цих юридичних фактів має принципове значення тому, що для суб'єктів цих правовідносин породжує конкретні права та обов'язки, які визначені їхнім змістом. От тому й такою важливою є проблема встановлення,

посвідчення та доказування і самих цих фактів, і обставин, що їх супроводжують, яка розв'язується в ході розслідування за допомогою доказів, тобто – фактичних даних (відомостей), які уповноваженими особами отримані та зафіксовані у визначеному законом порядку, а фактофіксує функція слідчого у ньому є головною.

Але особливе місце серед юридичних фактів посідають юридичні акти якими є вольові вчинки уповноважених осіб, що свідомо спрямовані на досягнення певного правового результату, а ними насамперед є процесуальні акти, тобто, передбачені законодавством форми фіксації і легалізації ухвалених ними рішень та вчинених дій. А з урахуванням цього стає очевидним, що кримінальне провадження може бути ініційоване лише уповноваженою на це особою, що посвідчується процесуальним актом, яким традиційно була відповідна постанова «про порушення кримінальної справи». Але оскільки для ухвалення такого акта повинні бути визначені законом правові підстави, то не випадково з організаційного погляду в структурі кримінального провадження момент його відкриття є юридичним фактом, настанню якого мала б передувати «дослідча перевірка», завданнями якої є уточнення: а) наявності для цього приводів і підстав; б) наявних фактичних даних та їхніх джерел щодо обставин, які згадані у приводах; в) прийняття рішення про відкриття провадження та надання йому форми відповідного процесуального акта; г) занесення цього факту в ЄРДР; д) початок розслідування, який також посвідчувався постановою слідчого, якому було доручено це розслідування. Однак у чинному КПК про таку перевірку й не згадується.

Тобто принциповою проблемою щодо виникнення цих правовідносин є наявність відповідних приводів і підстав. І хоча у КПК не згадується і про них, все ж ні забувати про них, ні ототожнювати їх не варто. А фактично привід – це акт вольової дії заявника змістом якої є заява (повідомлення), адресоване уповноваженій особі щодо вчиненого правопорушення або виявлення про це інформації самою уповноваженою особою, що зобов'язує її провести перевірку наявних у неї з цього приводу відомостей за результатами якої кваліфікувати вчинене діяння і за наявності для цього достатніх підстав, або відкрити кримінальне провадження, або відмовити у його відкритті, або направити наявні у неї джерела інформації за належністю. Його юридичне значення у тому, що він зобов'язує уповноважених осіб у визначений законом спосіб відреагувати на наявну у них інформацію про вчинене або підготовлюване правопорушення. Про важливість їх наявності свідчить і те, що у законодавстві України, зокрема, у ст. 94 КПК 1960 р. вони були визначені офіційно. І хоча у чинному КПК цей аспект даної проблеми залишився поза увагою законодавця, як вже зазначалося, буквально тлумачення відповідних його норм свідчить про те, що ним такими приводами і підставами (які у ньому ототожнюються) визнаються: «безпосереднє виявлення прокурором, слідчим ознак кримінального правопорушення» чи «надходження заяви (повідомлення) про його вчинення» (ст. 25) або «надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення» чи «самостійне виявлення ними з будь-яких джерел обставин, що можуть свідчити про його вчинення» (ст. 214).

Водночас, крім того, що у цих вимогах поняття «приводи» і «підстави» початку розслідування ототожнюються, а про відкриття кримінального провадження й не згадується, вони відзначаються й іншими недоліками. Так, згідно з ними, особами, які уповноважені на вирішення цих питань є прокурор і слідчий. Але фактично це не відповідає дійсності тому, що хоча згідно з ч. 1 ст. 214 КПК слідчий, прокурор протягом 24 годин з моменту отримання заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення зобов'язані внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування, все ж згідно з вимогами другого речення цієї норми «слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування». А це означає, що згідно з чинним КПК слідчий сам себе призначити слідчим у справі не уповноважений.

Надто вже нескоординованими між собою є ст. 25 та 214 КПК у тому, що згідно з ст. 25 для початку розслідування потрібно виявити «ознаки» кримінального правопорушення, а згідно з ст. 214 для цього потрібно виявити «обставини, що можуть свідчити» про його вчинення. Адже ототожнення понять «ознаки правопорушення» та «обставин, що можуть свідчити про його вчинення» є просто непорозумінням, оскільки, як відомо, ознаки кримінального правопорушення визначені у Кримінальному кодексі і ними визнаються кримінальна протиправність, суспільна небезпечність та винність. Проте вони є настільки загальними, що можуть бути лише підставою відмежування кримінального правопорушення від інших його видів, а ознак конкретного кримінального правопорушення не розкривають. От тому, як слушно зазначає П. Андрушко [3], тут потрібно було б орієнтуватись на наявність не «ознак кримінального правопорушення», а на наявність «ознак складу конкретного кримінального правопорушення», що давало б можливість визначитись і з його юридичною кваліфікацією, і з його підслідністю, і з обранням відповідної методики його розслідування. Тим більше, що й згідно з ст. 214 КПК до ЄРДР повинні бути внесені й відомості про «попередню правову кваліфікацію вчиненого правопорушення з зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу».

Що ж до конструкції «обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення», то вона дає підстави для висновку, що ці обставини можуть свідчити як про його вчинення, так і про те, що його вчинено не було. Та й у буквальному розумінні слово «обставини» означає те, що супроводжує у даному разі такий юридичний факт як конкретне правопорушення.

Принциповим є й те, що з практичного погляду слід розрізняти очевидні та неочевидні правопорушення, а тому й інформація, яка надходить про їх вчинення не завжди є повною, достовірною та відповідає дійсності, а тому вона потребує відповідного аналітичного і практичного опрацювання та уточнення. От тому у КПК 1960 р. до ухвалення чинного КПК, не випадковими були вимоги згідно з якими коли було необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, то вона здійснювалась в рамках адміністративно-правових відносин шляхом відібрання пояснень, отримання необхідних документів чи проведення оперативно-розшукових заходів тощо. Крім того, в ході такої перевірки з'ясувалось чи немає у цій ситуації обставин, що виключають провадження у справі й з інших причин, зокрема, за відсутності події злочину; за відсутності в діянні складу злочину; внаслідок акту амністії; в зв'язку з помилюванням; щодо особи, яка не досягла на час вчинення суспільно небезпечного діяння одинадцятирічного віку тощо. А з позицій засади верховенства права важливим є й питання щодо прав заявника та потерпілого у разі відмови у такому відкритті, яким за таких обставин потрібно було б надати право ознайомитися не тільки з відповідною постановою, а й з усіма матеріалами перевірки заяви (повідомлення) про вчинене правопорушення, на підставі яких було ухвалене таке рішення.

Отже, з урахуванням необхідності розв'язання цих завдань, якщо при характеристиці стадії відкриття провадження її зміст зводять лише до дій по з'ясуванню наявності чи відсутності необхідних для відкриття підстав і прийняття з цього приводу процесуального рішення про відкриття або про відмову у відкритті провадження, то це не зовсім так оскільки фактично уповноважені особи розв'язують при цьому й багато інших питань, що й дає підстави відкриття кримінального провадження визнавати окремою стадією цих правовідносин.

А оскільки розв'язання всіх цих завдань залишається актуальним і по сьогодні, постає питання – чому законодавець у чинному КПК такої перевірки не передбачив і фактично зобов'язує провести її в ході безпосереднього розслідування. Адже очевидним є і те, що проведення у кожному разі такої перевірки в ході розслідування для держави є надто дорогим задоволенням. Крім того, воно є величезною проблемою для слідчих, оскільки істотно збільшує їхнє навантаження. А з іншого боку застосування процесуальних засобів в ході розслідування

передбачас й обмеження конституційних прав, що суперечить засаді верховенства права, а тому може спровокувати й непередбачені наслідки.

Водночас, навіть розв'язання всіх завдань, які виникають на цій стадії, підставою для відкриття кримінального провадження не є, оскільки аксіомою тут є те, що воно може бути відкрите тільки за наявності достатніх фактичних даних, які вказують на наявність ознак складу конкретного кримінального правопорушення, що і є фактичними підставами його відкриття.

А оскільки таке рішення є юридичним актом, то воно повинне мати й належну процесуальну форму, якою є відповідна постанова, згідно з якою і мали б вноситися про це відомості до ЄРДР, справа прийматися до провадження конкретним слідчим та розпочинатися розслідування, оскільки саме вона є процесуальною підставою для вчинення цих дій. Проте й ухвалення такої постанови чинним КПК не передбачено. А якщо процесуальна підстава для початку розслідування ним не вимагається, то це є не тільки порушенням методологічних настанов щодо виникнення цих правовідносин, оскільки і унеможливорює захист прав їх учасників, і відкриває можливості для зловживань. Адже саме з початком розслідування законом передбачена можливість використання визначених ним його процесуальних засобів і завданнями початкової стадії якого є проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів спрямованих на прискання злочину, виявлення і затримання підозрюваного та забезпечення його права на захист, надання допомоги потерпілим тощо, а також – першочергових слідчих дій, спрямованих на виявлення і закріплення слідів злочину та формування первинних доказів.

Висновки. Поки народні депутати та судді Конституційного Суду будуть думати до визнання верховенства якого права закликати український народ і його правоохоронців – чи до верховенства права, яким вони визнають ухвалені ними ж так звані «законодавчі акти» та «інші соціальні регулятори», чи до верховенства прав людини незалежно від того якими загально визначеними видами соціальних норм вони передбачені, очевидним є те, що чинний КПК, який був в авральному порядку ухвалений під потреби тих, хто в той час в Україні був при владі, потребує істотного перегляду з урахуванням, насамперед, того, що: 1) ототожнення ним таких стадій кримінального провадження як його відкриття, яке фактично передбачене ст. 25 КПК і мало б відбуватись в рамках адміністративно-правових відносин та початок розслідування, який передбачений ст. 214 КПК й відбувається в рамках кримінально-процесуальних правовідносин, та які істотно відрізняються і завданнями, і суб'єктами, які їх розв'язують, і засобами, які використовуються для цього є помилковим і може призводити до непередбачуваних наслідків на практиці, прикладом яких і стала стрілянина на Черкащині; 2) стадія відкриття кримінального провадження була одним із механізмів реалізації принципу публічності в діяльності державних органів і слугувала захисту особи та суспільства від правопорушень та була однією з гарантій верховенства їхніх прав, але оскільки «демократичні» законодавці цю стадію скасували, то цим вони громадян України цих гарантій позбавили і змусили їх захищати свої права самотужки; 3) помилковим є й ототожнення в КПК приводів і підстав відкриття кримінального провадження та початку розслідування, а тому визначений ним його порядок надає уповноваженим особам право розпочинати розслідування та застосовувати в його ході процесуальні засоби, які обмежують права і свободи його учасників, фактично безпідставно, чим відкрив шлях до зловживання ними своїми повноваженнями; 4) принциповим є й те, що приводи для відкриття кримінального провадження – це наявність визначених законом фактичних даних та їхніх джерел, які як правило дають підстави лише для вірогідного висновку про можливість вчинення кримінального правопорушення, а тому потребують перевірки і уточнення; 5) а підставами для початку розслідування є наявність достатніх визначених законом фактичних даних і їхніх джерел про вчинення конкретного кримінального правопорушення; 6) з метою вдосконалення і правової регламентації, і практики цих правовідносин стадія відкриття кримінального провадження як і необхідність ухвалення відповідної постанови, яким воно посвідчується, потребує відновлення; 7) у ст. 25 КПК конструкція «ознак кримінального правопорушення», а у ст. 214 КПК конструкція «обставин, що можуть свідчити про його вчинення» потребує заміни конструкцією «достатніх фактичних даних, які вказують на наявність ознак складу конкретного кримінального правопорушення».

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>
  2. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori. 16 с. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e)
  3. Андрушко П. Встановлення відсутності події кримінального правопорушення як підстава закриття кримінального провадження (окремі кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти) Ч. 2. Вісник прокуратури. 2014. № 8 (158). С. 66–80.
-

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.03.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації: 17.04.2026